

1987: LA DIVISIÓ TERRITORIAL DE CATALUNYA. UNA VISIÓ GEOGRÀFICA¹

El 4 d'abril d'enguany, el Parlament de Catalunya aprovà l'anomenada Llei 6/87, d'Ordenació Territorial, la LOT; la primera del conjunt de quatre lleis que han d'ordenar l'organització del territori català, desplegant el manament estatutari. Es cloïa així, en certa manera, un debat secular, que des del 1932, si més no, havia consumit tinta i esforços d'una gran quantitat de gent.

Ha estat així des del 1932 perquè, encara que és cert que el comarcalisme aleshores tenia més d'un segle de tradició literària (CARRERAS, 1980a), fou a partir d'aquell any que el nom de comarca restà associat a un projecte concret de divisió político-administrativa de Catalunya; un projecte concret que ha estat el que finalment ha acabat oficialitzat novament després d'un debat que —com qualsevol debat— no podia cloure's a gust de tothom, però que, un cop acabat, obliga a reflexionar. I la primera reflexió que hom ha de fer és preguntar-se si en realitat ha estat pròpiament un debat.

Un cop superada aquesta etapa històrica, no deixa d'inspirar una certa tristesa i escepticisme el fet, tan corrent al nostre país, que sembli que no se sap debatre. No en saben els polítics, que han d'acabar recorrent a la pressió de les majories; però, i això és molt més greu, no en saben uns intel·lectuals (tècnics o professionals, especialistes o afeccionats que han —hem— intervingut en aquest debat) immobilitzats per la passió de la posició personal i per la desqualificació total de la posició d'altri. Això, ben lamentablement, no és una característica exclusiva del debat comarcal, però des de la perspectiva actual no pot deixar d'assenyalar-se, una vegada més, aquest fet que de tan tradicional ja deu ésser potser racial, nacional o cultural (que cadascú hi posi l'adjectiu que més li plagui).

En efecte, repassant el nombrós material que s'ha elaborat durant aquest llarg debat —tasca ben fàcil, per

cert, gràcies a la labor pacient i eficaç d'Enric Lluch i Oriol Nel·lo (LLUCH i NELLO, 1983, 1984, 1985, i 1986)— hom pot veure el plantejament de posicions diferents, ben estructurades i raonades majoritàriament, i tenir la sensació que entre elles no hi ha un diàleg real. Per damunt d'alguna polèmica localitzada i parcial, sovint exagerada, i ridícula des de la perspectiva actual, la progressió en el debat no prové en realitat de la integració total o parcial dels postulats d'uns i d'altres, sinó més aviat de l'evolució personal i professional dels autors que hi intervenen. I això que, si més no des de l'assemblea de la Seu d'Urgell, celebrada a la tardor del 1976, de jornades de discussió se n'han plantejades a bastament.

I aquesta mateixa sensació hom pot tenir-la encara avui en dia, després de l'aprovació de la Llei. La polèmica s'ha fet pública, però existeix de debò una discussió?. Qui sap en realitat què és el que s'està discutint, quan es presenten posicions i manifestos en favor o en contra de la Corporació Metropolitana de Barcelona, o de la comarca del Barcelonès, o de la Regió I...?

Més que donar el debat per clos, o perllongar-lo encara, sembla que el que cal és aclarir-lo. I des del punt de vista de la Geografia, si més no, sembla que l'única manera d'aclarir un debat territorial és intentar d'analitzar el model d'interpretació de la realitat de la Catalunya d'avui que jau sota les propostes diferents i el model d'evolució futura que puguin suposar. Només entesos aquests models hom podrà jutjar-ne la seva validesa i, el que és encara més important, hom podrà articular les mesures necessàries per a desenvolupar el model i aconseguir la Catalunya del futur que tothom desitja.

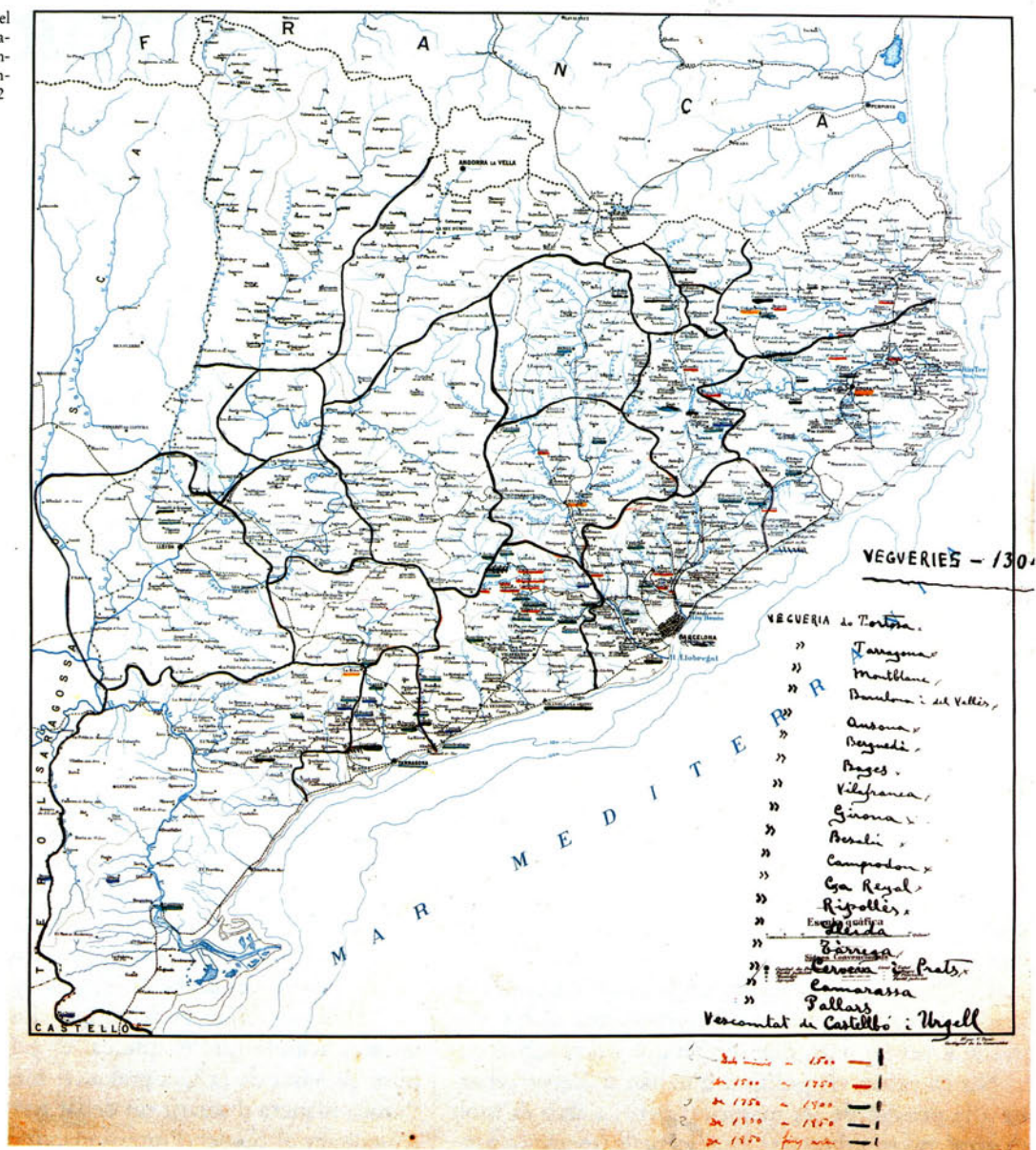
Uns models territorials enfrontats

En l'esmentada polèmica pública més recent sembla que s'enfronten dos models territorials diferents, dues maneres distintes d'entendre l'organització de la Catalunya de finals del segle XX i de les envistes del segle XXI. Potser reduir les posicions a dues és un xic reduccionista i ben segur que hi caben moltes i diverses posicions intermèdies; però la recerca de la claredat exigeix sempre un cert reduccionisme, la funció didàc-

1. Per a la confecció d'aquest breu article han estat molt importants les discussions mantingudes amb molts col·legues i amics, especialment amb Lia Machado, Jaume Massó, Jesús Rodés, i Joan-Eugeni Sánchez. A ells expresso pública gratitud, tot i declarant que lògicament no tenen res a veure amb els meus possibles errors i interpretacions.

Foto 1: Les vegueries del segle XIV dibuixades a mà pels membres de la Ponència del 1931-1932 (Foto: ICC)

tica del qual hauria de fer perdonar la seva simplificació necessària.

Aquests dos models enfrontats serien els d'una Catalunya moderna i urbana, representada per una metròpoli barcelonina revifada i solidària, enfront d'una Catalunya rural, o ruralitzant si més no, representada, en bona part, per les comarques del 1936. El protagonisme dels partits i de les formacions polítiques en aquest sentit, amb la proximitat dels arguments electorals o electoralistes que això suposa, reforça aquesta interpretació potser massa fàcil. Així ho reflectia, per exemple, l'editorial del diari *El País* del diumenge 20 de setembre de 1987. Per això, però, ningú no hauria de veure aquí un intent d'exabrupte polític, ja que, per exemple, també ha estat un tècnic qui

recentment, tot defensant la seva posició, ha escrit: "L'estructura tradicional, rural, arrelada i immòbil, que es coneixia com l'estructura comarcal, ja no representa la realitat actual del país" (CASASSAS, 1987).

Si hom accepta la vàlida d'aquesta primera confrontació de models, tot i que cal acceptar en la democràcia totes les posicions, sembla clar que la majoria de ciutadans de Catalunya, i del món, hauria d'estar avui d'acord amb la modernització i la urbanització, amb totes les matisacions que hom vulgui (no a qualsevol preu, el més equilibradament possible, harmònicament, amb un elevat grau d'autosuficiència, és a dir, d'autocontrol i autonomia, etc.) i, per tant, en contra del ruralisme, si més no del tradicional. Sembla clar també, però, que gairebé tothom accepta que la realitat

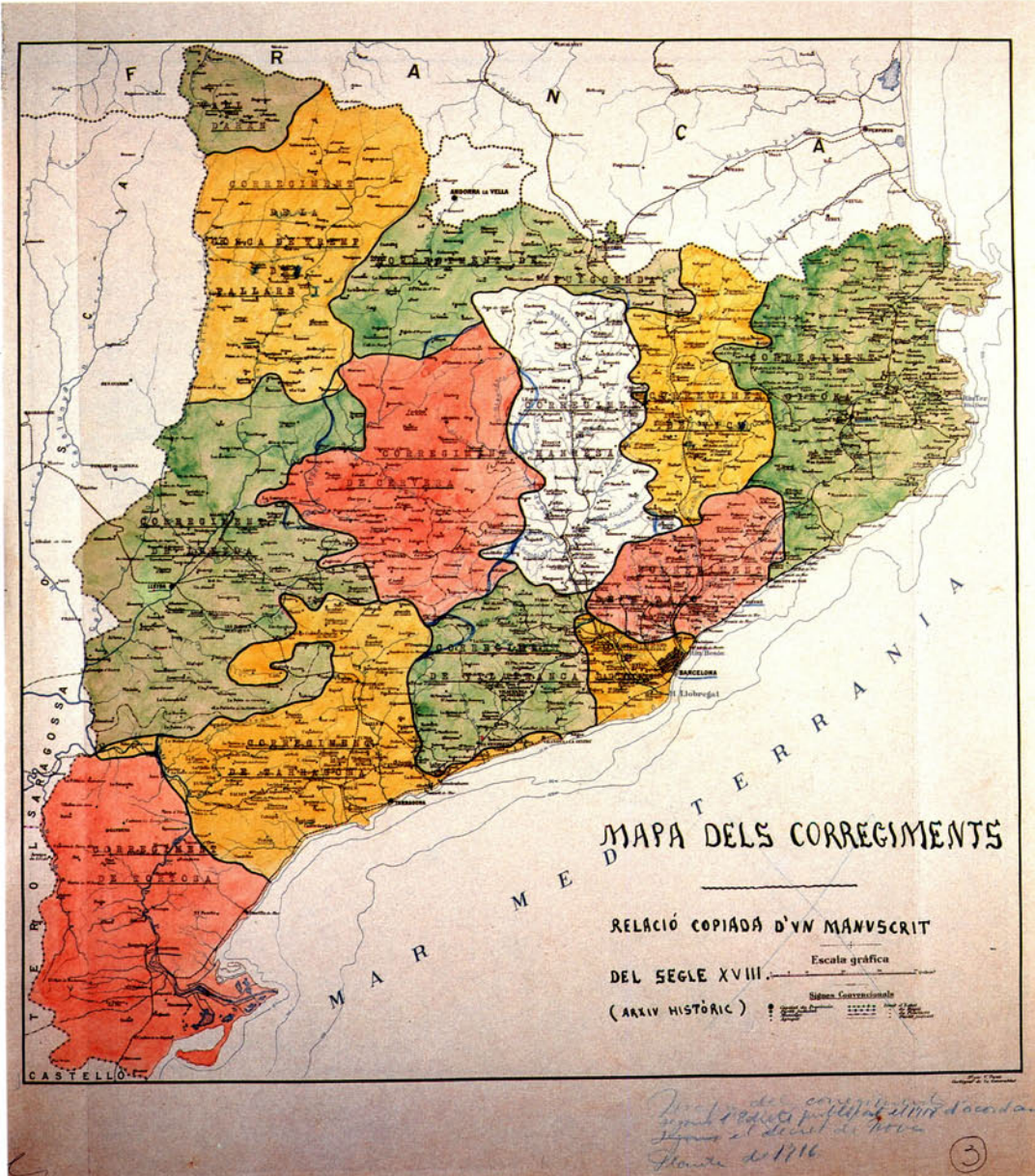

Foto 2: Els corregiments del segle XVIII mapa anotat per Pau Vila i redibuixat per Josep Maria Puchades (Foto: ICC)

social, econòmica i territorial ha canviat tant a Catalunya des del 1932, el caciquisme tradicional si no desaparegut del tot, hauria reulat prou al món rural català per a deixar antiquat (és a dir, adequat a la seva època) el debat que en aquest sentit mantingué el Parlament de Catalunya en temps de la Generalitat republicana (CARRERAS, 1980a). Sembla clar, finalment, també que el camp català ha demostrat, com a mínim els darrers cinquanta anys, un cert nivell de dinamisme en avançar en el regadiu (com al Segrià), en la industrialització (com al Penedès) i en la comercialització (com al Maresme o al delta de l'Ebre), en reaccionar davant les catàstrofes naturals (com a les gelades del 1956 a les comarques tarragonines, per exemple) o en preveure les conseqüències de la integració al Mercat Comú.

D'altra banda, també cal dir que sembla bastant forassenyat confondre una pretesa *estructura comarcal* amb una Catalunya rural, arrelada i immòbil, que seria la dels anys 1900-1950 (CASASSAS, 1987). Cap al 1900 i, sobretot, pels anys 30, Catalunya comptava ja amb més de cent anys d'industrialització moderna (iniciada des de la ciutat de Barcelona i de les seves rodalies, però ben estesa per quasi tot el territori), amb una xarxa de ferrocarrils superior a l'actual i amb una xarxa de carreteres pobra, però força adequada a les possibilitats locomotives d'aleshores, o amb una electrificació força desenvolupada. Certament que el criteri delimitador essencial de les comarques del 1936 fou la vitalitat dels mercats que servien el món rural, però hom no pot entendre de cap manera que això sigui una mostra,

Foto 3: Les comarques proposades per Norbert Font i Sagué dibuixades a mà pels membres de la Ponència del 1931-1932 (Foto: ICC)

ni menys encara un encoratjament, del ruralisme, ja que els mateixos mercats suposaven sobretot la plataforma per a la comercialització dels productes industrials i per a la difusió de la informació dins de les àrees rurals. Ben al contrari, tot fa pensar que l'estructura comarcal, en tot cas, correspondria a la xarxa urbana de la Catalunya industrial i que els geògrafs de la Ponència el que cercaven era de reforçar aquella estructura per a frenar el creixent gigantisme de la ciutat de Barcelona (LLUCH i NELLO, 1983; CARRERAS, 1980b i 1986).

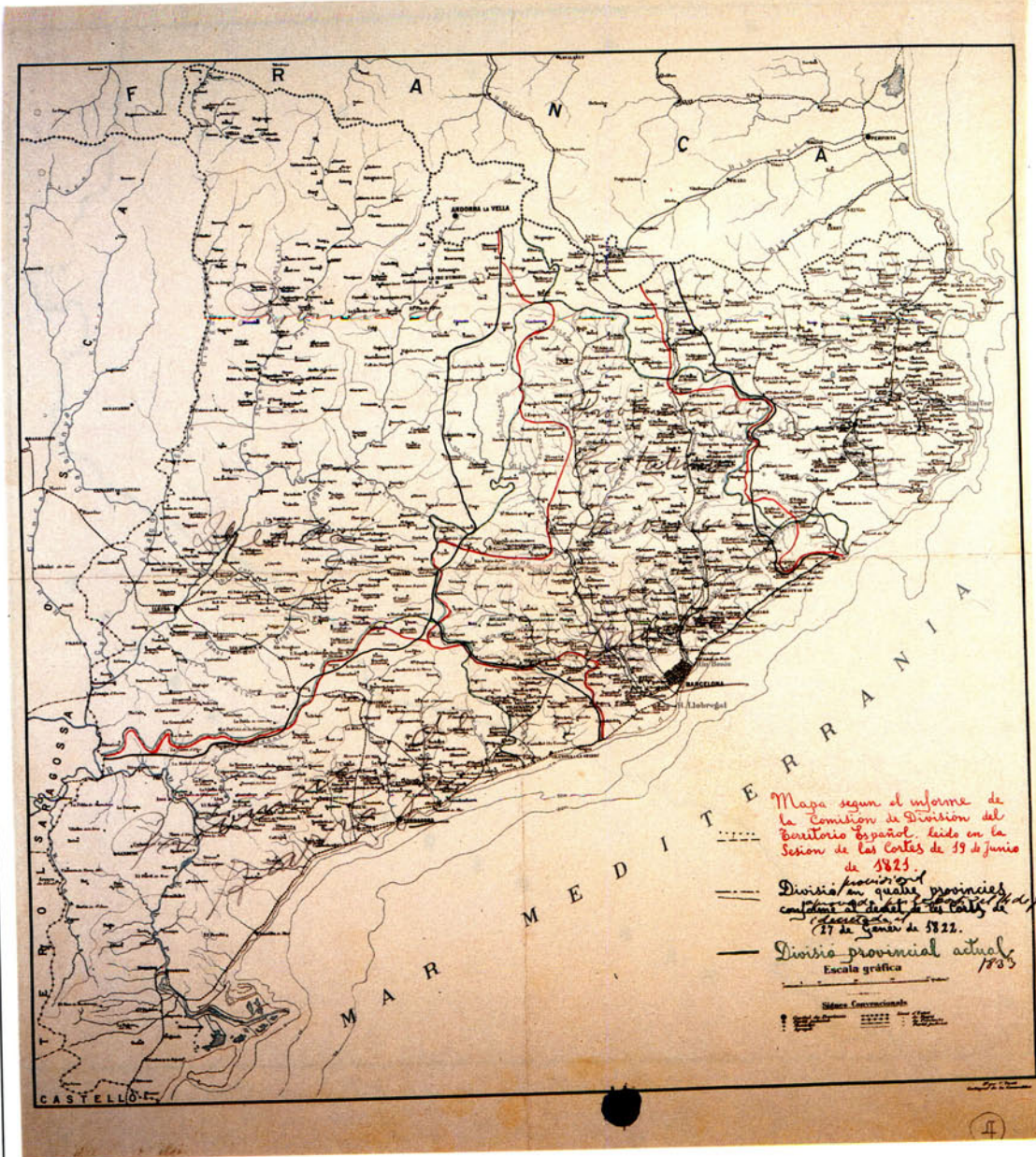
Però també és veritat que tot això ja no té avui gaire interès, perquè l'evolució constant de la societat, l'economia i el territori de Catalunya deixen, o haurien d'haver deixat, si més no, aquest possible debat obso-

let. L'estructura comarcal tingué ben poca vigència i escàs suport administratiu (LLUCH i NELLO, 1983) i la ciutat de Barcelona, per bé que no d'una forma contínua, i amb força traumes, creixé més que el conjunt de Catalunya, i per tant molt més que la resta. Aquest creixement adoptà la forma metropolitana, sobretot, a partir dels anys 60, com a la resta del món. És en el fet metropolità i en la seva possible crisi on rau el desllorigador del debat, i no perquè així ho hagin volgut els actors polítics que el protagonitzen en certa forma.

En efecte, tota la polèmica, i la majoria de les opinions, fins i tot les no expressades, es basa en el concepte tradicional de l'oposició entre el camp i la ciutat, que a Catalunya se simplifica en l'oposició entre Barcelona i la resta del país. Però aquesta oposició, més enllà

Foto 4: Les províncies del 1821, 1822 i 1833 dibuixades a mà pels membres de la Ponència de la 1931-1932 (Foto: ICC)

de sentimentalismes localistes sense importància, està, en realitat, per demostrar. Ja fa gairebé deu anys que el sociòleg britànic Philip Abrams escrigué: "L'economia política clàssica, sigui la que representa Adam Smith, sigui la que és exemplificada en Karl Marx, suggeria com a pressupòsit indiscutit que el camí progressiu que s'havia experimentat en la divisió del treball havia dut cap a la separació de la ciutat del camp. En general, però, l'enunciat de naturalesa podríem dir oracular d'aquest pressupòsit espera encara el reforçament de proves empíriques" (ABRAMS i WRIGLEY, 1978).

Tot sembla indicar que un concepte com aquest, el de la contradicció entre camp i ciutat, adequat per a la interpretació de l'evolució històrica general a petita escala, ha estat exageradament transposat a qualsevol

etapa històrica i inadequadament traduït a una expressió territorial concreta. Haurien estat les forces econòmiques i, per tant socials, les que han especialitzat el territori i les que, en tot cas, han desenvolupat un model concentracionari des del segle XIX; difícilment, però, hom pot atribuir a la ciutat o al camp una personalitat col·lectiva amb capacitat creadora com la que sovint es vol fer semblar. Hauria d'ésser ja ben clar que acusant Barcelona de la pobresa rural catalana hom no ajuda a comprendre la realitat territorial ni, encara menys, hom no cerca els agents autèntics de la concentració i de la desconcentració possible. És, en definitiva, un model territorial global, amb camp i ciutat com a aspectes inseparables de la mateixa realitat, el que hom ha de cercar. Per tant, tot i que la confusió és

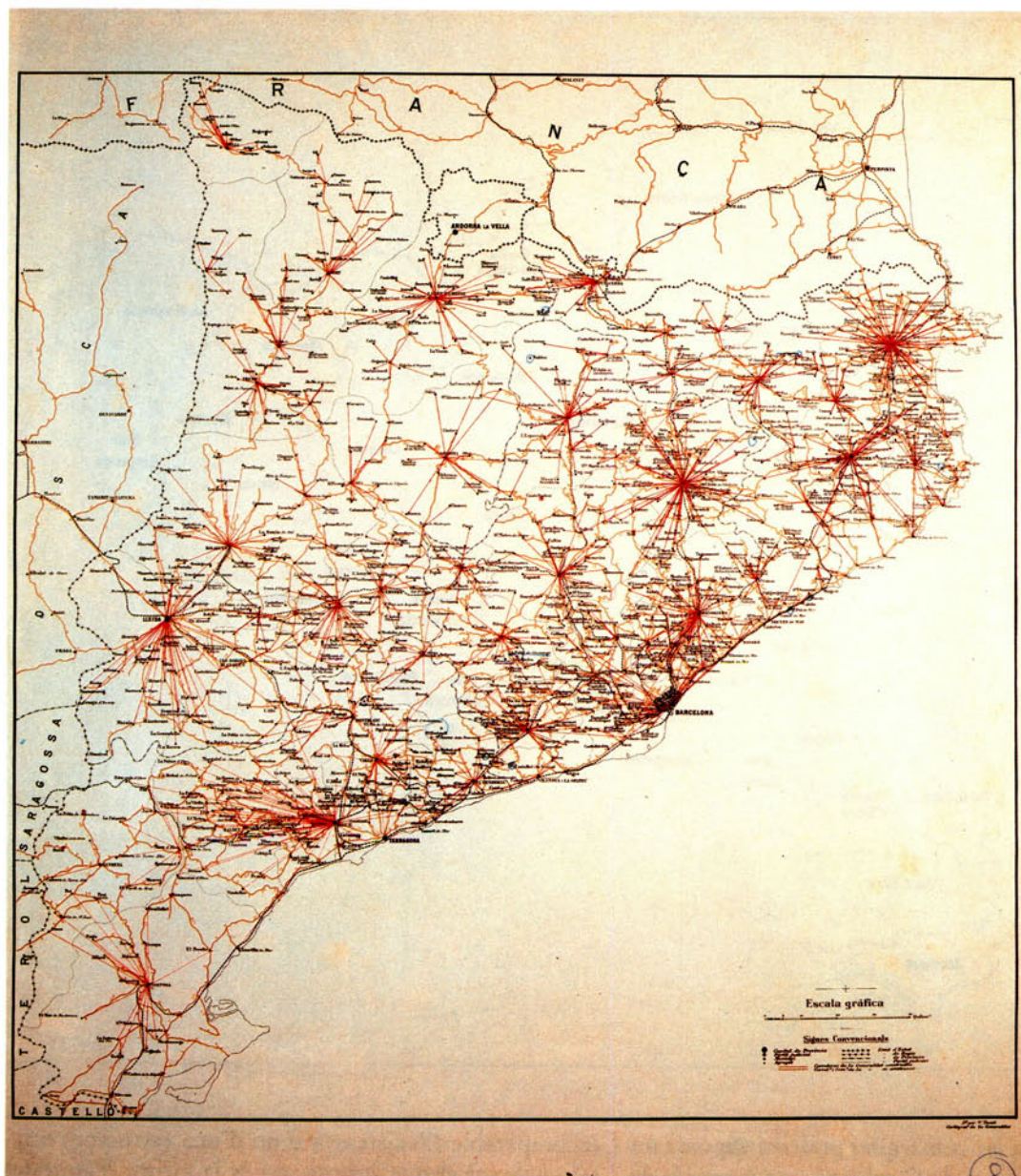

Foto 6: Mapa imprès amb els resultats de l'enquesta mercadològica feta per la Ponència del 1931-1932 (Foto: ICC)

El model centralista és prou conegut i en versions ben diferents. La constitució tan primerenca de l'Estat contemporani francès permeté de fer coincidir aquesta forma d'organització territorial amb el període concentracionari més fort del capitalisme industrial, fet que permeté d'extraure avantatges econòmics i polítics molt importants per a França. La constitució molt més tardana de la República Federal d'Alemanya, després del fracàs militar de les experiències unitàries, i en unes circumstàncies econòmiques molt particulars, (sense oblidar una certa tradició atomitzada també en aquest sentit) permeteren d'adoptar un model desconcentrat, on també són les ciutats les que encapçalen la modernització, però de forma descentralitzada i especialitzada arreu del territori; les polítiques del Gross Berlin

hagueren d'oblidar-se, si us plau, per força, i avui Bonn dirigeix des de la seva migradesa un dels estats més rics i amb més progrés del món.

En aquest sentit, doncs, el que cal és donar per indiscutible que tots els catalans estan a favor del progrés i de la modernització, a favor de jugar un cert paper a Europa i al món i que, per tant, no són antiurbanistes de cap manera. Però el que cal discutir és si el model d'organització que hom considera millor per a arribar més lluny i el més aviat possible, és el manteniment del fet metropolità (amb ravals gironins i tarraçonins o no) o bé l'enfortiment d'altres centres urbans, moderns i dinàmics, que permetin la descentralització i la modernització. I és evident també que l'organització en comarques del territori català pot anar en un

Fig. 1: Mapa esquemàtic de la Divisió Territorial de 1936

sentit o en un altre; les comarques podrien suposar un esmicolament de la resta de Catalunya que permetés de perpetuar el creixement de la ciutat de Barcelona, i també podrien suposar l'enfortiment d'uns altres centres urbans enfront del predomini excessiu de la ciutat central.

Estarien en contra del primer model les polítiques tatcherianes a la Gran Bretanya, que han decidit de trencar amb el model metropolità i amb una democràcia local abans tan forta (BULPITT, 1983), dins d'un horitzó, però, de progrés econòmic clar i de consens social més clar encara. També a França mateix, la descentralització ha començat de prendre cos real amb el desenvolupament de noves activitats estratègiques en ciutats petites i mitjanes, tot contrapesant aquell centralisme proverbial. En contra del segon model podrien argüir-se les diferències evidents que separen Catalunya de la República Federal d'Alemanya: tradició històrica ben diversa, poder econòmic i polític

incomparable (l'existència o no d'una estructura estatal, amb tot el que suposa, no és la menor d'aquestes diferències), o diferència d'escala notable tant pel que fa al territori com a la població. Avantatges i inconvenients, doncs, en tots dos casos que cal analitzar i contrapesar, però que marquen un àmbit de discussió científic i polític clar i progressiu.

Per tant, existents o si més no en procés de formació les comarques d'avui, el que cal és analitzar cap a on va dirigit el conjunt de la política catalana que té reflex territorial: cap a on són canalitzades les inversions, tant les públiques (que representen l'acció directa de l'administració, central, autonòmica o local), com les privades (que representen els poders fàctics que han de recolzar unes o altres iniciatives). El que cal també és analitzar el desplegament de les altres lleis territorials, sobretot, la de règim local que ha de fer de balança del poder real del municipi.

La voluntat més o menys popular que aquests darrers temps s'expressa en aquest sentit ha d'ésser una dada més, encara que mai no ha d'ésser l'única. Així, sobretot des dels medis científics, el que cal és encoratjar estudis seriosos en aquest camp, que han de donar resultats força objectius per tal d'obrir nous debats, l'inici dels quals ha de suposar també un final.

Professionals i tècnics, afeccionats i estudiosos, polítics i ciutadans en general, per tant, han d'obrir avui un nou debat real sobre quines han d'ésser les tàc-

tiques i les estratègies que permetin un desenvolupament millor, més ràpid i més equilibrat d'una Catalunya que ja mai més no ha d'estar aïllada ni d'Espanya, ni d'Europa ni del món.

Carles Carreras i Verdaguier

*Catedràtic de Geografia Humana
Director del Departament de Geografia Humana
Universitat de Barcelona
Director de la Revista Catalana de Geografia*

BIBLIOGRAFIA

ABRAMS, Ph.; WRIGLEY, E.A. 1978, *Towns in Societies*, Cambridge University Press, Cambridge.

BULPITT, J., 1983, *Territory and power in the United Kingdom*, Manchester University Press, Manchester.

CARRERAS, C., 1980a, "Ensayos de comarcalización en Cataluña" a AA.VV. *La región y la Geografía española*, A.G.E., Valladolid.

CARRERAS, C., 1980b, *Geografía Humana*, Ed. Dopesa, Barcelona.

CARRERAS, C., 1986, "Les propostes d'organització territorial de Catalunya: una anàlisi geogràfica" a *Quaderns d'Alliberament*, Barcelona, núm. 12.

CASASSAS, Ll., 1987, "Un nou model territorial: procés d'urbanització de Catalunya" a *Espais*, Barcelona, núm. 4.

LLUCH, E.; NELLO, O., 1983, *La gènesi de la Divisió Territorial de Catalunya (1931-1936)*. Edició de documents de l'arxiu de la Ponència, Diputació de Barcelona-Altafulla, Barcelona.

LLUCH, E.; NELLO, O., 1984, *El debat de la Divisió Territorial de Catalunya. Edició d'estudis, propostes i documents (1939-1982)*, Diputació de Barcelona-Altafulla, Barcelona.

LLUCH, E.; NELLO, O., 1985, "Codicil sobre el debat de la Divisió Territorial de Catalunya (1984-1985)" a *Arrel*, Barcelona, núm. 11.

LLUCH, E.; NELLO, O., 1986, "Bibliografia sobre l'organització territorial de l'administració pública a Catalunya (1984-1986)" a *Quaderns d'Alliberament*, Barcelona, núm. 12.

IDG

IDEA · DISSENY · GRÀFIQUES

Estudi de Disseny i Creació · Estudi Fotogràfic · Fotocomposició · Fotomecànica · Offset · Tipografia · Serigrafia · Enquadernació · Manipulats

Lluís Millet, 69, 1er. Telèfons (93) 372 23 11 - *371 33 58 - Esplugues de Llobregat - Barcelona